

besi, Safevî ve Kaçar dönemlerinde onarılmış olan X. yüzyıla ait Ekberiye Camii ve müstemilatıyla birlikte Kaçar devrinde inşa edilen cuma camisi bunların başında gelir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hudûdü'l-'âlem (Sütûde), s. 149; Müstevfi, *Nâzhetü'l-kulûb* (Strange), s. 162, 163; G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1905, s. 174; Abdülhusseyin-i Saîdiyân, *Serzemîn u Merdüm-i Îrân*, Tahran 1369 h.s., s. 178-180; *Fihrist-i Binâhâ-yi Târihi ve Emâkin-i Bâsitâni-yi Îrân*, Tahran 1345 h.s., s. 130-131; Abdürreftî Hakkâkat, *Ferheng-i Târihi ve Coğrafyâ-yi Şehristânâ-yi Îrân*, Tahran 1376 h.s., s. 520-523; H. L. Rabino, "Rulers of Lâhîcân and Fûman in Gilân Persia", *JRAS*, III (1918), s. 85-92; V. Minorsky, "Lâhîcân", *IA*, VII, 5-6; C. E. Bosworth, "Lâhidjân", *EI²* (Ing.), V, 602-604.

RIZA KURTULUŞ

tan övgüyle söz etmesi ve birçok eserini onlara ithaf etmesi adı geçen yöneticilerle arasının iyi olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Molla Muhsin-i Kâşânî ve Kâdî Saîd el-Kummî'nin üne kavuşturmalarının ardından Şah Abbas nezdinde itibardan düştüğü anlaşılmaktadır.

Molla Sadra'nın onde gelen talebeinden olan Lâhîcî, İsfahan felsefe ekolü içerisinde yetişmiş önemli bir şahsiyettir. Molla Sadra'nın yanında İbn Sînâ, Sûhrevîrî el-Maktûl, Nasîrûddîn-i Tûsî gibi düşünürlerin de onun üzerinde büyük etkisi vardır. Aynı zamanda bir kelâm âlimi olan Lâhîcî, belirli sem'iyât bahisleri dışında cedele dayanan kelâmcılara karşı burhana bağlı kalan filozofların görüşlerini desteklemiştir. Abdullah Efendi el-İsfahânî, onun kelâmî konuların yer aldığı bir kısım eserini felsefi çalışmalar olarak nitelendirmektedir (*Riyâzü'l-'ulemâ*, III, 115). Lâhîcî'nin felsefi yaklaşımında İbn Sînâ'nın özel bir yeri vardır. Nitekim Tûsî'ye hayranlığını açıkça ifade etmesine rağmen İbn Sînâ'nın görüşlerinden ayrıldığı noktalarda Tûsî'yi eleştiriye tâbi tutmuş, yine İbn Sînâ'nın felsefi sistemiyle uyuşmayan noktalarda Molla Sadra'nın görüşlerini reddetmiştir. Lâhîcî'nin felsefi görüşleri orijinal olmaktan ziyade eklektik bir karaktere sahiptir; bununla birlikte felsefi kavramları ve problemleri inceleme ve tartışma noktasında ileri bir düzeye ulaşmıştır. Modern zamanlara kadar bir kısım eserlerinin yaygın biçimde yararlanılan metinler olma özelliğini koruması onun bu niteliğini açık şekilde ortaya koymaktadır.

İşrâkî geleneğe bağlı sûfîmeşrep bir kişiliğe sahip olan Lâhîcî, gerçeğe ulaşma noktasında keşf ve müşahedeye dayalı sûfi yöntemden üstün olduğu görüşündeydi. Bununla birlikte sûfi yöntemle elde edilen bilgilerin felsefi yöntemle elde edilen bilgilere ters düşemeyeceğini savunmaktadır. Bu temelden hareketle, Sûhrevîrî ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin sadece işrâk ya da ilhamla elde edilebileceğini ileri sürükleri irfanî öğretinin bütün unsurlarını reddetmiştir. Nitekim sûfîlerin kabul ettiği vahdet-i vücûd nazariyesini desteklemekle birlikte onların bunu açıklama biçimine itiraz etmiştir. Lâhîcî şairlik yönüyle de Fars dili ve edebiyatının önemli bir siması idi. Divanında topladığı şiirler bu hususu ortaya koymaktadır. Abdullah Efendi el-İsfahânî onun fıkıh ve hadis

alanlarında yetersiz olduğunu kaydetmektedir (a.g.e., III, 114).

Eserleri. 1. *Gevher-i Murâd*. Safevî Sultanı Şah II. Abbas'a ithafen Farsça olarak kaleme alınan eser ontoloji, ilâhiyyât, nûbüvvet, imâmet ve meâd gibi felsefenin ve Şîî kelâmının geleneksel konularına dairdir. Tahran'da 1271 (1855) yılında yayımlanan kitabın daha sonra yeni baskuları yapılmıştır (Tahran 1985, 1993). 2. *Sermâye-i Îmân fî ishbâti usûli'l-'akâ'id bi-îtarîku'l-burhân*. Müellifin 1058'de (1648) bir arkadaşının isteği üzerine Farsça olarak yazdığı eser *Gevher-i Murâd*'da ele alınan konuların bir özeti mahiyetindedir (nşr. Mirza Muhammed es-Şîràzî, Bombay, ts.). 3. *Şevâriku'l-ilhâm*. Arapça yazılmış olup Nasîrûddîn-i Tûsî'nin *Tecrîdü'l-'akâ'id*'ne (*Tecrîdü'l-kelâm*) yapılmış geniş ve orijinal bir şerhtir. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfahânî ve Ali Kuşçu gibi âlimlerin şerhlerinden alıntıların yapıldığı ve görüşlerinin tartışıldığı eser 1311'de (1893) Tahran'da basılmıştır. 4. *Dîvân*. Müellifin Farsça şiirlerinin toplandığı eserde yaklaşık 5000 beyit bulunmaktadır (Tahran 1990). 5. *Îavâşî 'alâ Mebâhisî cevâhîri's-Şerhî'l-Cedîd li't-Tecrîd*. Ali Kuşçu'nun Tûsî'nin *Tecrîdü'l-'akâ'id*'ine yaptığı şerhin hâsiyesidir. Lâhîcî'nin girişte belirttiğine göre eser kendisinin daha önce yaptığı geniş şerh bir özeti niteliğindedir. 6. *Tâ'lîkât 'ale'l-Îavâşî'l-Hâferîyye 'alâ Şerhî İlhâhiyyâti't-Tecrîd*. Şemseddin Haferî'nin Ali Kuşçu şerhinin ilâhiyyât bölümünde yazdığı hâsiyeye Lâhîcî'nin ta'lîkidir. 7. *Hâşîye 'alâ Şerhî'l-Îşârât*. Nasîrûddîn-i Tûsî'nin İbn Sînâ'nın *el-Îşârât ve't-tenbîhât*'na yaptığı şerhe yazılmış bir hâsiyedir. 8. *Hâşîye 'alâ Hâsiyeti 'Abdîllâh el-Yezdî 'alâ Tehzîbî'l-manîk*. Abdullah el-Yezdî'nin *Teftâzânî*'nın *Tehzîbü'l-manîk* ve 'l-kelâm adlı eserine yaptığı şerhin hâsiyedir. 9. *Tesrîkât*. Farsça yazılmış olup tevhid, adalet ve aşk konusunda yazılmış üç risâleyi ihtiva eder (Son beş eserin yazma nüshaları için bk. *EIr*, I, 155).

Kaynaklarda Lâhîcî'ye nisbet edilen diğer eserler de şunlardır: *Şerhü'l-Heyâkîl fî Hikmetü'l-isrâk* (Sûhrevîrî'nin *Hikmetü'l-isrâk* adlı eserine yazılmış bir şerhtir); *Risâle fî Hudûsi'l-'âlem; el-Kelimetü't-ṭayyibe* (Mîr Dâmâd ile Molla Sadra'nın varlık ve mahiyetle ilgili görüşlerinin muhâkemesine dairdir); *Meşârikü'l-ilhâm fî şerhî Tecrîdi'l-kelâm* (Tûsî'nin *Tecrîdü'l-kelâm*'ının şerhidi); Ab-

LÂHÎCÎ, Abdürrezzâk b. Ali (عبد الرزاق بن على الالهيجي)

Abdürrezzâk b. Ali b. el-Hüseyin
el-Lâhîcî el-Gîlânî
(ö. 1072/1661 [?])

İranlı filozof, kelâm âlimi ve şair.

Lâhîcân'da doğdu. İran'ın muhtelif şehrlerine seyahatler yaptı. Kâşân ve İsfahan'da bulunduğu sıralarda uzun süre Molla Sadra ile birlikte oldu ve ondan felsefe alanında dersler aldı. Diğer hocalarının kimler olduğu bilinmemektedir; bir şîirinde övgüyle söz ettiği Mîr Dâmâd'ın düşüncelerinden faydalandığını kaydeden. Şîirlerinde kullandığı Feyyâz mahlasının kendisine hocası ve kayınpederi Molla Sadra tarafından verildiği belirtilmektedir (*Tebrîzî*, IV, 362). Seyahatlerinin ardından Kum'a yerleşen ve hayatının önemli bir kısmını orada geçiren Lâhîcî ölümüne kadar Medrese-i Ma'sûme'de ders verdi. Öğrencileri arasında Muhammed Saîd el-Kummî ile birçok eserin yazarı Mirza Hasan ve Mirza İbrâhim adındaki oğulları bulunmaktadır. Bazı kaynaklar Lâhîcî'nin 1051'de (1641) vefat ettiğini kaydetmektedeyse de (*Hânsârî*, IV, 197; A'yânü's-Şî'a, VII, 470) bu doğru değildir. Zira Şah II. Abbas'ın yönetimi devralmasından (1642-1666) sonraki bir dönemde Lâhîcî'nin hayatı olduğu bilinmektedir. Ayrıca *Sermâye-i Îmân* adlı eserini 1058'de (1648) kaleme almıştır (*EI²* [Ing.], V, 605). Bu sebeple kaynağı tesbit edilemese de Şemseddin Sâmi'nin verdiği 1072 (1661) tarihi (*Kâmûsü'l-a'âm*, V, 3457) isabetli görülmektedir. Divanında yer alan şiirlerinde Lâhîcî'nin Şah I. Safî ile Şah II. Abbas'-

dullah Efendi el-İsfahânî bu kitabın *Şevâriku'l-ilhâm*'dan farklı olduğunu ve eksik kaldığını kaydetmektedir; bk. *Riyâzü'l-'ulemâ*, III, 115). Bunların dışında Lâhîcî'ye *Şerhu Fuşûsi'l-hikem* adlı bir eser nisbet edilmektede de (Hidâyet, s. 228; *Elr.*, I, 155) bunun Abdürrezzâk el-Kâşî'ye ait olabileceği belirtilmektedir (Hânsârî, IV, 198).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah Efendi el-İsfahânî, *Riyâzü'l-'ulemâ ve hîyâzü'l-fużâlâ* (nşr. Ahmed el-Hüseyinî), Kum 1401, III, 114-115; Hidâyet, *Tezkire-i Riyâzü'l-'ârifîn*, Tahran 1888, s. 228; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât* (nşr. Esedullah İsmâiliyyîn), Kum 1391/1971, IV, 196-198; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, IV, 361-363; Rieu, *Supplement to the Catalogue of the Persian Manuscripts*, s. 4-5, 205-206; Celâleddin Âştiyânî, "Seyrî der Ârâ-i Mulla 'Abdürrezzâk Lâhîcî", *Yâdnâme-i Hakîm Lâhîcî*, Tahran 1374/1954, s. 92-155; A'yânu's-Şî'a, VII, 470-471; Seyyed Hossein Nasr, *The Islamic Intellectual Tradition in Persia* (ed. Mehdi Amin Razavi), Richmond 1996, s. 53, 146, 163, 243, 258; M. Horten, "Die philosophischen und theologischen Ansichten von Lahici", *Isl.*, III (1912), s. 91-131; *Kâmûsü'l-a'lâm*, V, 3457; A. H. Zarrinkoob, "Lâhidji", *El²* (İng.), V, 605; W. Madelung, "'Abd-al-Razzâq b. 'Ali b. al-Hosayn, Lâhîcî", *Erl.*, I, 154-157.

 ÖMER MAHİR ALPER

hi ölünceye kadar (869/1464) onun hizmetinde bulunduğu söyler (a.g.e., s. 76). Timurlular'dan Şâhrûh'un ölümünden (850/1446) sonra şeyhiyle birlikte Şîraz'a giden Lâhîcî bir ara Tebriz'e uğradı. Burada altı ay kalıp hac için Mekke'ye gitti (882/1477); hac dönüşü kısa bir süre Yemen'de Zebîd şehrinde kaldı. Zebîd'de baba oğul olmak üzere iki kişiye Nurbâhiyye hırkası giydirdi. Şeyhi Şîraz'da ölünce onun yerine geçen Lâhîcî, Nûriyye Hanâkahı adıyla görkemli bir tekke yaptırarak irşad faaliyetine başladı. Burada Celâleddin ed-Devvâni ve Sadreddîn-i Şîrâzî gibi ünlü bilginler tarafından ziyaret edilip saygı gördüğü gibi I. Şah İsmâîl tarafından da ziyaret edildi. Lâhîcî Şîraz'da vefat etti ve hankahının yanına gömüldü. Onun Şîf mezhebine aşırı derecede bağlı olmakla birlikte Sünî mezheplere karşıda hoşgörülü olduğu kaydedilmektedir (Şüsterî, II, 153).

Eserleri. 1. *Mefâtiḥu'l-i'câz fî şerhi Gûlşen-i Râz* (Tahran 1264, 1301, 1320, 1316 hş., 1337 hş.). Şebûsterî'nin eseriň şerhidir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin etkisi altında bulunan Lâhîcî, 877'de (1472) yazmaya başladığı bu eserde *Gûlşen-i Râz*'ın her beytini çok geniş bir şekilde şerhetmiş, İbnü'l-Arabî ve Mevlânâ'da Cüneyd-i Bağdâdî ve Abdullah-ı Ensârî gibi eski sûflerden de yararlanmıştır. Eseri dönemin ünlü mutasavvîfi Abdurrahman-ı Câmî'ye göndermiş, Câmî de yazdığı bir rubâ ile takdirlerini bildirmiştir. Kitap ayrıca Muhammed b. Mahmûd-ı Dihdâr-ı Şîrâzî tarafından kısaltılarak yayımlanmıştır (Bombay 1312). Celâleddin Hulvî bu eseri özetleyip *Câm-i Dilnevâz* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1253). 2. *Esrârû's-şühûd*. Mevlânâ'nın *Mesnevi*'sini örnek alan eser 3000'i aşkın beyit ihtiva eder. Kitap Seyyid Alî-î Âl-i Dâvûd tarafından neşredilmiştir (Tahran 1368 hş.).

3. *Dîvân*. 519 gazel, üç terciibend, yetmiş yedi rubâ, bir müstezzaddan oluşan eseri Berât-ı Zencânî *Dîvân-ı Eş'âr u Resâ'il-i Şemseddîn Muhammed Esîrîyi Lâhîcî* adıyla yayımlanmıştır (Tahran 1357 hş.). Divanın sonunda Lâhîcî'nin mensur altı risâlesi bulunmaktadır. Mekke'de Yemenli şeyh Hayretî ve oğlu İsmâîl'e giydirdiği hırkayla ilgili Arapça risâle dışında diğer eserleri Farsça'dır. 4. *Münteħab-ı Mesneviyi Mevlevî*. 874'te (1469) derlenen eserde Mesnevi'nin anlaşılması güç beyitlerinin şerhi yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lâhîcî, *Mefâtiḥu'l-i'câz fî şerhi Gûlşen-i Râz* (nşr. Keyvân-i Semîî), Tahran 1337 hş., tür.yer.; ayrıca bk. neşredenin girişî, s. 2-94; a.mlf., *Dîvân-ı Eş'âr u Resâ'il* (nşr. Berât-ı Zencânî), Tahran 1357 hş., neşredenin girişî, s. e-kt; Şebûsterî, *Gûlşen-i Râz* (trc. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1989, s. XIV, XIX; Şüsterî, *Mecâlisü'l-mû'minîn*, Tahran 1365 hş., II, 150-156; Keşfû'z-zunân, II, 1505; Hidâyet, *Tezkire-i Riyâzü'l-'ârifîn*, Tahran 1305 hş., s. 41; Fursat-ı Şîrâzî, Âşârî 'Acem, [baskı yeri yok] 1362 hş. (İntişârât-ı Bâmdâd), s. 462-463; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, Tebriz, ts., I, 125-126; Hânbâbâ, *Fîhrîst*, IV, 4837-4838; Ma'sûm Ali Şah, *Târâ'îk*, III, 129-131, 487; Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Neşî*, I, 319; Muhsin Kiyâni, *Târîh-i Hânkâh der İrân*, Tahran 1369 hş., s. 212; Abdülhüseyn Zerrînkûb, *Dûnbâle-i Cüstüçü der Tâşavvufî İrân*, Tahran 1369 hş., s. 324-325; a.mlf., "Lâhidji", *El²* (İng.), V, 604-605; Safâ, *Edebiyyât*, IV, 455, 529-531; V, 642; Esîrîyi Lâhîcî, *DMF*, I, 153; Necîb Mâyîl-i Herevî, "Esîrîyi Lâhîcî", *DMBİ*, VIII, 730-733.

RIZA KURTULUŞ

LÂHÎK (احق)

Namaza imamlâ birlikte başladığı halde belirli mazeretler sebebiyle ara vermek zorunda kalarak namazın bir kısmını imamlâ birlikte kılamayan kimse.

Sözlükte "yetişmek, yakalamak" anlamındaki lahîk kökünden türeyen ve "yetişen, yakalayan" anlamına gelen lâhiç kelimeleri bir fıkıh terimi olarak namaza imamlâ birlikte başladıkten sonra gaflat, uyku, cemaatteki aşırı izdiham ya da abdestinin bozulması gibi mazeretler yüzünden ara vermek zorunda kalarak namazın bir kısmını imamlâ birlikte kılamayan kişiyi ifade eder. Fıkıh literatüründe lâhiç teriminin genellikle Hanefî fakihleri tarafından kullanıldığı, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî kaynaklarında bu konuya mesbûk ile ilgili hükümler içinde temas edildiği görülür.

Hanefî mezhebine göre cemaatle veya münferit olarak kılınan bir namazda irâdî olmaksızın abdesti bozulan bir kimseňin gerekli şartlara uymak kaydıyla abdest alıp namazı bıraktığı yerden tamamlaması işlemine binâ adı verilir. Tek başına namaz kılan kişinin bu durumda namazını yeni baştan kılması daha uygun görülmekle birlikte cemaatle kılınan namazda cemaat sevabından mahrum kalmanın için lâhiç durumunda olanın abdest alındıktan sonra kaldığı yerden namazı tamamlaması daha faziletlidir. Hanefî mezhebine göre imama uyduktan sonra be-

LÂHÎCÎ, Muhammed b. Yahyâ (محمد بن يحيى الراهب)

Şemsüddîn Muhammed b. Yahyâ b. Alî-î Gilânî el-Lâhîcî (ö. 912/1506)

İranlı mutasavvîf-şair.

Gîlân'da Hazar denizine 20 km. mesafede bulunan Lâhîcân'da doğdu. Şîrlerinde Esîrî mahlasını kullandığı için Esîrîyi Lâhîcî olarak da tanınır. Bazı kaynaklarda (DMF, I, 153) onun kadi ve şair olan Yahyâ-î Gilânî'nin oğlu olduğunu dair verilen bilgi, bu kişinin 952 (!545) veya 953'te (1546) değil en az yetmiş seksen yıl önce öldüğü tesbit edildiği takdirde dikkate alınabilir. Zira 849'da (1445) Şeyh Muhammed Nurbâhş'a intisap ettiği ve 912'de (1506) öldüğü bilinen Lâhîcî'den kırk yıl sonra ölen bir kişinin onunbabası olması mümkün değildir. Lâhîcî'nin eserlerinden iyi bir öğrenim gördüğü ve başta tefsir, kelâm, hadis gibi dinî ilimler olmak üzere döneminin ilimlerine vâkif olduğu anlaşılmaktadır. Bu ilimlerin bir bölümünü yirmi yaşlarında intisap ettiği (*Mefâtiḥu'l-i'câz*, s. 700) Nurbâhiyye tarikatının kurucusu Muhammed Nurbâhş sayesinde elde etmiş olmalıdır. Lâhîcî şey-